

POLICY BRIEF

Akademie věd
České republiky

Doporučení pro decizní sféru 1/2026

UDRŽITELNÉ FINANCOVÁNÍ OPEN ACCESS V ČR

Michal Trčka
Jindřich Fejfar
Ján Matejka

Doporučení z analýzy nákladů
na Open Access v AV ČR

AUTOŘI

MICHAL TRČKA

Heyrovského ústav AV ČR, v.v.i.; projekt AMULET
etika vědy a technologií; otevřená věda; participativní
governance; sociální dopady technologií
e-mail: michal.trcka@heu.cas.cz

JINDŘICH FEJFAR

Knihovna AV ČR
oddělení Open Science
otevřená věda, evidence-based policy, analýzy
veřejných politik, tvorba strategií a komunitní
plánování, společenskovo vědní výzkum
e-mail: fejfar@knava.cz

JÁN MATEJKA

Ústav státu a práva AV ČR; Akademická rada AV ČR
právo výzkumu, vývoje a inovací; právo duševního
vlastnictví a ochrany osobních údajů; eGovernment
e-mail: matejka@ilaw.cas.cz

OBSAH

- 4 SHRUTÍ DOPORUČENÍ
- 5 ANALÝZA NÁKLADŮ NA OPEN ACCESS V AV ČR
- 6 DOPORUČENÍ K NOVELIZACI § 82 ZÁKONA O VÝZKUMU
- 7 PŘEHLED VYBRANÝCH DOPORUČENÍ A STUDIÍ

PŘEHLED ZÁKLADNÍCH POJMŮ

- APC (Article Processing Charge)
Publikační poplatek hrazený za zveřejnění článku v režimu Open Access.
- Author Accepted Manuscript (AAM)
Autorský rukopis po úspěšném recenzním řízení, před finální sazbou a grafickou úpravou vydavatele.
- Diamond Open Access
Model, v němž je publikace bezplatně dostupná čtenářům a autor nehradí publikační poplatek.
- Rights Retention
Zachování potřebných práv autorem nebo institucí, které umožňuje zpřístupnit vědecký výstup v repozitáři nezávisle na standardních podmínkách vydavatele.
- SCOAP³
Mezinárodní konsorciální iniciativa financující Open Access publikování především v oblasti částicové fyziky.
- Secondary Publishing Right (SPR)
Zákonné právo na druhotné zpřístupnění vědecké publikace v repozitáři bez ohledu na omezení vydavatelské smlouvy.
- Subscribe to Open (S2O)
Model, v němž pokračující institucionální předplatné umožňuje otevřené zpřístupnění obsahu bez individuálních APC.
- Transformační smlouvy
Dohody propojující přístup k odbornému obsahu s možností publikovat články v režimu Open Access.

Otevřený přístup k výsledkům výzkumu (Open Access, OA) je jedním z hlavních cílů evropské i české vědní politiky. Přesto část veřejně financovaných výsledků zůstává dostupná pouze prostřednictvím předplatného nebo je jejich otevřené zpřístupnění spojeno s publikačními poplatky a transformačními smlouvami. Významnou alternativu představuje právo na druhotné zveřejnění (Secondary Publishing Right, SPR), které umožňuje zpřístupnit výsledky veřejně financovaného výzkumu prostřednictvím repozitářů bez ohledu na omezení vyplývající z podmínek licenčních smluv. Obdobnou právní úpravu již zavedla řada evropských států, například Německo, Rakousko, Francie, Belgie, Nizozemsko, Itálie, Bulharsko či Slovinsko, a její zakotvení je nyní navrhováno také v ČR.

Zavedení SPR na evropské úrovni dlouhodobě podporují významné organizace zastupující akademie věd, výzkumné knihovny a otevřenou vědu, mimo jiné All European Academies (ALLEA), Electronic Information for Libraries (EIFL), Mezinárodní federace knihovnických sdružení a institucí (International Federation of Library Associations and Institutions, IFLA) a iniciativy jako LIBER, OPERAS, SPARC Europe a iniciativa Knowledge Rights 21. SPR vytváří možnost otevřené zpřístupnit výsledky veřejně financovaného výzkumu bez nutnosti hradit vydavateli dodatečný poplatek za Open Access. Může tak omezit závislost na placených publikačních modelech a posílit vyjednávací pozici výzkumných institucí a konsorcií vůči vydavatelům.

Tento policy brief vychází z první systematické analýzy nákladů na Open Access v AV ČR za období 2021–2025. Na základě zjištěných nákladů a aktuálního legislativního vývoje ukazuje, jak může SPR spolu s rozvojem repozitářů, podporou Diamond OA a systematickým monitoringem a řízením nákladů na vědecké publikování přispět k dostupnějšímu a ekonomicky udržitelnějšímu systému Open Access.

§ 82: PLATNÉ ZNĚNÍ A POSLANECKÝ NÁVRH NOVELY

- PLATNÉ, DOSUD NEÚČINNÉ ZNĚNÍ:
 - Zákon č. 328/2025 Sb. ukládá veřejně financované výzkumné organizaci povinnost uložit konečnou verzi vědecké publikace přijaté ke zveřejnění do institucionálního nebo tematického repozitáře. Samostatné právo zpřístupnit publikaci bez ohledu na vydavatelskou smlouvu však nezakládá.
 - „Výzkumná organizace [...] uloží rozmnoženinu konečné verze vědecké publikace přijaté ke zveřejnění v institucionálních nebo tematických repozitářích [...].“
 - Zdroj: § 82 odst. 2 zákona č. 328/2025 Sb., e-Sbírka
- POSLANECKÝ NÁVRH NOVELY
 - Sněmovní tisk 284/0 navrhuje zavést právo na druhotné zveřejnění bez embarga. Autor by mohl autorský rukopis přijatý ke zveřejnění uložit a zpřístupnit již ode dne zveřejnění digitální formy publikace vydavatelem, a to i při udělení výhradního práva vydavateli.
 - „Autor [...] je oprávněn [...] uložit a zpřístupnit rozmnoženinu autorského rukopisu přijatého ke zveřejnění [...] kdykoli ode dne zveřejnění digitální formy této publikace u vydavatele [...].“
 - Zdroj: sněmovní tisk 284/0, navrhované znění § 82 odst. 2, Poslanecká sněmovna PČR

SHRnutí DOPORUČENÍ

■ Klíčovým doporučením je podpořit navrhované legislativní zakotvení práva na druhotné zveřejnění (Secondary Publishing Right, SPR) a využít je jako jeden z nástrojů pro ekonomicky udržitelnější Open Access v České republice. Navrhovaná úprava § 82 zákona č. 328/2025 Sb. umožňuje autorům výsledků veřejně financovaného výzkumu zpřístupnit autorský rukopis po úspěšném recenzním řízení (Author Accepted Manuscript – AAM) ode dne zveřejnění digitální verze publikace vydavatelem, a to i při udělení výhradní licence vydavateli. Tohoto práva se autor nemůže vzdát a nelze je smluvně vyloučit. V legislativním procesu by tyto principy neměly být oslabeny.

■ Analýza nákladů na Open Access v Akademii věd ČR (AV ČR) ukázala, že otevřený přístup je zajišťován kombinací přímých APC plateb, transformačních smluv, Diamond Open Access, SCOAP³, Subscribe to Open a dalších mechanismů. Přímě identifikované APC platby dosáhly v letech 2021–2025 přibližně 126,7 mil. Kč bez DPH; nejde přitom o úplné náklady na Open Access. Průměrná výše APC vzrostla z přibližně 44 tis. Kč v roce 2021 na 67,5 tis. Kč v roce 2025. SPR proto představuje také ekonomický nástroj: pokud zákon garantuje možnost okamžitě zpřístupnit AAM prostřednictvím důvěryhodného repozitáře, okamžitý OA nemusí být zajišťován pouze nákupem publikačních služeb. To může snížit závislost na komerčních modelech a posílit vyjednávací pozici výzkumných institucí vůči vydavatelům.

■ Legislativní změnu je proto vhodné propojit s rozvojem důvěryhodných repozitářů, podporou Diamond OA a politikami Rights Retention. SPR nemá ostatní formy Open Access nahrazovat, ale rozšířit možnosti, jak zajistit okamžitou dostupnost výsledků veřejně financovaného výzkumu.

■ Druhým klíčovým doporučením je systematické sledování nákladů na Open Access v českém výzkumném systému. Ekonomická a publikační data by měla být průběžně propojována podle jednotné metodiky již při vzniku nákladů. Monitoring by neměl zahrnovat pouze APC, ale také transformační smlouvy, Subscribe to Open, SCOAP³, náklady na vydávání Diamond OA a postupně další publikační výstupy, zejména odborné knihy a kapitoly. Cílem má být sledování celkových nákladů vědecké komunikace, nikoli pouze jednotlivých publikačních poplatků.

■ Kombinace SPR, kvalitní veřejné infrastruktury a spolehlivých dat o nákladech může vytvořit základ dlouhodobě udržitelné politiky Open Access a přispět k efektivnějšímu využívání veřejných prostředků v českém výzkumu.

ANALÝZA NÁKLADŮ NA OPEN ACCESS

První systematická analýza nákladů na Open Access v AV ČR vychází z dat získaných ve spolupráci s jednotlivými pracovišti AV ČR a ukazuje rostoucí význam APC, tokenů i transformačních smluv.

V období 2021–2025 vzrostl podíl odborných článků publikovaných v režimu Open Access (OA) v AV ČR z 52,6 % na 73,0 %. Přesto zůstává téměř 12 tisíc článků z analyzovaného období mimo režim otevřeného přístupu, dostupných pouze prostřednictvím předplatného. OA se tak stal dominantním, nikoli však samozřejmým modelem publikování.

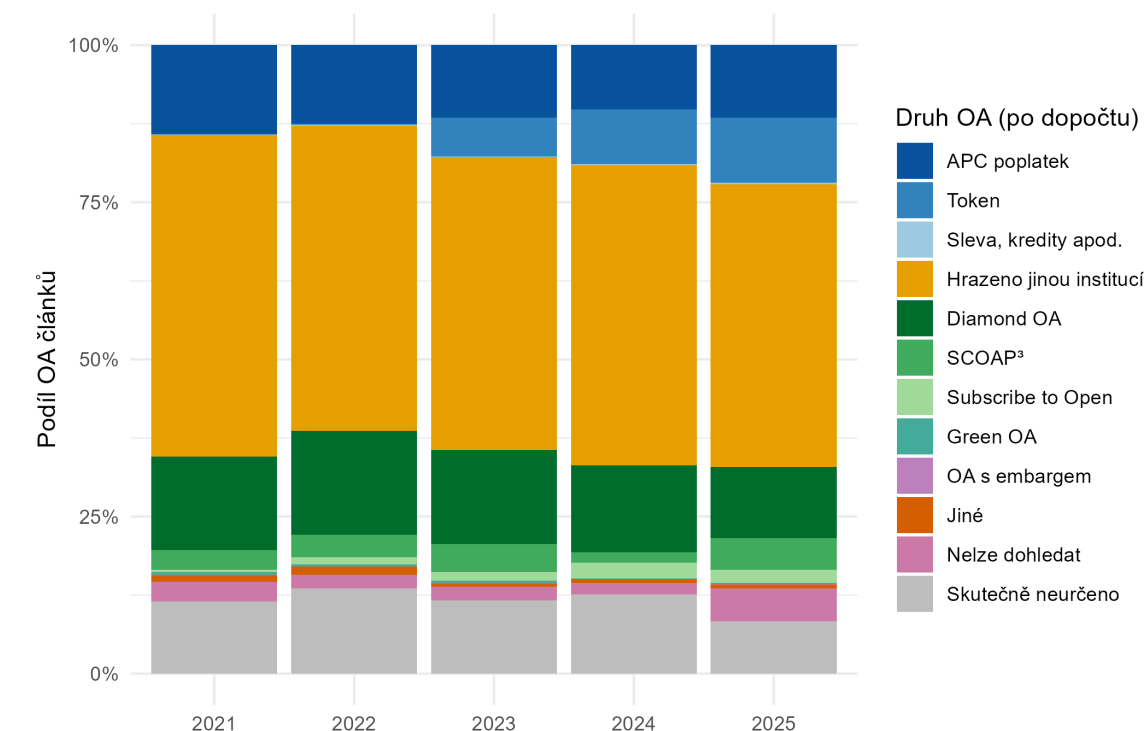
Analýza identifikovala téměř 20 tisíc OA článků a ukázala kombinaci komerčních i nekomerčních modelů. Přibližně 14 % bylo publikováno v režimu Diamond OA, 12 % prostřednictvím přímých APC plateb, 12 % uhradila jiná instituce, 5,5 % využilo tokeny transformačních smluv, 3,6 % iniciativu SCOAP³ a 1,4 % Subscribe to Open. U 3 % se financování nepodařilo dohledat a u necelé poloviny nebylo vyplněno. Struktura financování proto byla dále zpřesněna kvalifikovaným dopočtem podle publikačního modelu časopisů.

U přibližně 2 350 článků byla doložena přímá úhrada APC v celkové výši 126,7 mil. Kč bez DPH. Průměrný poplatek vzrostl z přibližně 44 tis. Kč v roce 2021 na 67,5 tis. Kč v roce 2025, tedy o 53 %. Ve stejném období vzrostla průměrná cenová hladina v ČR kumulativně přibližně o 34 %,

růst průměrného poplatku tak domácí inflaci výrazně převýšil (vlastní výpočet na základě průměrné roční míry inflace publikované Českým statistickým úřadem). Růst nákladů na vědecké publikování přitom představuje mezinárodní strukturální problém, nikoli specifikum AV ČR. Největší objem plateb směřoval k vydavatelům *Springer Nature*, *Elsevier*, *MDPI*, *Frontiers* a *Wiley*; přibližně 80 % APC článků vyšlo v časopisech prvního kvartilu (Q1).

Významné jsou také transformační smlouvy sjednávané prostřednictvím CzechELib. Náklady AV ČR na účast v těchto konsorciích vzrostly z 42,5 mil. Kč v roce 2024 na 46,5 mil. Kč v roce 2025; v letech 2021–2025 bylo využito 1 078 publikačních tokenů. Tyto náklady, stejně jako v případě S2O a SCOAP³, však nelze jednoduše oddělit od nákladů na přístup k informačním zdrojům. Systematicky nejsou sledovány ani náklady na vydávání 40 Diamond OA časopisů AV ČR. Budoucí monitoring by proto měl zahrnout celý ekosystém financování vědecké komunikace, nikoli pouze přímé APC platby.

Graf 1: Druhy OA po dopočtu podle ISSN – podíl podle roku vydání

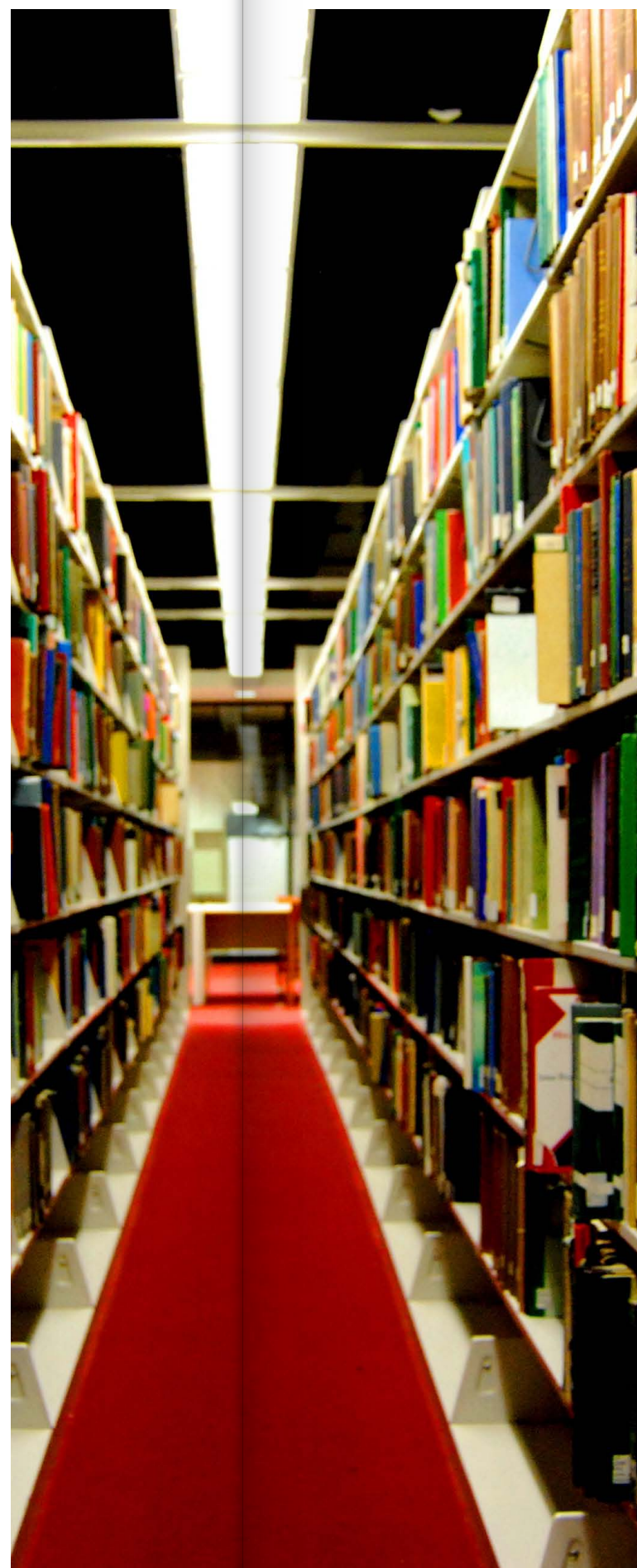
DOPORUČENÍ K NOVELIZACI § 82 ZÁKONA O VÝZKUMU

Současná právní úprava výzkumu (zákon č. 130/2002 Sb.) otevřený přístup neupravuje a právo na druhotné zveřejnění nezná ani autorský zákon. Zákon o výzkumu, vývoji, inovacích a transferu znalostí (č. 328/2025 Sb.), jehož rozhodná část nabude účinnosti 1. ledna 2027 (§ 102), posiluje význam otevřené vědy a důvěryhodných repozitářů, dosud však nezakládá plnohodnotné právo na druhotné zveřejnění (Secondary Publishing Right, SPR). Jeho § 82 odst. 2 ukládá výzkumné organizaci u publikací základního výzkumu pouze povinnost uložit konečnou verzi přijatou ke zveřejnění do repozitáře; oprávnění zpřístupnit autorský rukopis po recenzním řízení (Author Accepted Manuscript – AAM) navzdory vydavatelské smlouvě autorům ani výzkumným organizacím nedává. Aktuálně projednávaná novela (sněmovní tisk 284/O) představuje významný posun, neboť výslovné zakotvení SPR navrhuje, a to bez embarga. Autor výsledků výzkumu financovaného z veřejných prostředků má být nově oprávněn uložit a zpřístupnit AAM kdykoli ode dne zveřejnění publikace, a to i při udělení výhradní licence vydavateli; šestiměsíční lhůta se váže jen k povinnosti zajistit otevřený přístup u recenzovaných vědeckých publikací, nikoli k právu samotnému. Jde o významný krok správným směrem; navržené znění však vyžaduje dílčí zpřesnění, aby bylo právně obhajitelné a proveditelné.

Doporučujeme proto, aby výsledná podoba § 82:

- zachovala bezodkladné oprávnění uložit a zpřístupnit AAM v důvěryhodném institucionálním nebo oborovém repozitáři a vedle autora je přiznala i výzkumné organizaci; u zaměstnaneckých děl svěřila výkon zaměstnavateli autora v návaznosti na § 58 autorského zákona, s povinnou součinností příjemce;
- stanovila, že toto právo nelze smluvně vyloučit ani omezit (zákaz vzdání se práva a neplatnost odchylných ujednání návrh již obsahuje) a doplnila přechodné ustanovení pro vydavatelské smlouvy uzavřené přede dnem účinnosti;
- jednoznačně upravila postavení autora a výzkumné organizace (jako příjemce), zejména u zaměstnaneckých děl, aby bylo zřejmé, kdo právo vykonává a odpovídá za splnění povinnosti otevřeného zpřístupnění;
- zajistila soulad s požadavky poskytovatelů financování na okamžitý Open Access a vytvořila podmínky pro praktické využívání SPR prostřednictvím repozitářů;
- samostatně posoudila případné rozšíření úpravy na další vědecké výstupy, zejména recenzované příspěvky ve sbornících, odborné knihy a kapitoly, a odděleně řešila výzkumná data s ohledem na jejich specifický právní režim.

Přijetí takto koncipovaného SPR by posílilo práva autorů a výzkumných organizací a současně vytvořilo veřejně kontrolovanou alternativu k zajišťování okamžitého Open Access prostřednictvím placených publikačních modelů.

PŘEHLED VYBRANÝCH DOPORUČENÍ A STUDIÍ

ALLEA – Big Deals and the New Copyright Rules

ALLEA – All European Academies, jejímž členem je AV ČR, již v roce 2022 upozornila na rostoucí náklady Gold Open Access a doporučila zavést **celoevropské právo na druhotné zveřejnění bez embarga** a podporovat komunitně řízený, nekomerční publikační ekosystém.

Závěry Rady EU 2023 · Společné stanovisko evropských organizací

Rada EU v závěrech z května 2023 zdůraznila, že **okamžitý a neomezený otevřený přístup by měl být normou pro publikace z veřejně financovaného výzkumu**, a podpořila neziskové modely bez poplatků pro autory a čtenáře. Závěry společně podpořily **EUA, Science Europe, LIBER, ALLEA, AERG, MCAA, Eurodoc, cOAlition S, OPERAS a ANR**.

Joint Statement on Open Science

Ve společném prohlášení z roku 2026 **ALLEA, EIFL, IFLA, LIBER, OPERAS a SPARC Europe** podporují právo šířit výsledky veřejně financovaného výzkumu **bez embarga, s jasnými podmínkami dalšího užití a bez dodatečných nákladů**, mimo jiné prostřednictvím SPR.

Studie EK 2022 · Studie EK 2024 · Ekonomická analýza 2026

Evropská komise nechala zpracovat studie právních a ekonomických podmínek otevřeného zpřístupňování výsledků výzkumu. Studie z roku **2022** analyzuje autorské právo, Rights Retention a SPR, studie z roku **2024** přístup k publikacím a výzkumným datům a analýza z roku **2026** možnosti změn evropského legislativního a regulatorního rámce.

KR21 – Secondary Publishing Rights Position Paper

Knowledge Rights 21 (KR21) dlouhodobě prosazuje SPR, mimo jiné ve spolupráci s LIBER. Doporučuje **SPR bez embarga**, pokud možno pro **Version of Record**, zahrnující různé druhy vědeckých výstupů a veškerý veřejně financovaný výzkum. Současně požaduje jasná práva k dalšímu užití a **nevylučitelnost SPR smlouvou či převodem práv na vydavatele**.

Vydává

Heyrovského ústav AV ČR, v. v. i.,
ve spolupráci s Oddělením Open Science –
Knihovny AV ČR, v. v. i., projektem AMULET
(reg. č. CZ.02.01.01/00/22_008/0004558)
a Centrem transferu AV ČR (Středisko
společných činností AV ČR).

© 2026 první vydání

Autoři

Mgr. Michal Trčka, Ph.D.
Mgr. Jindřich Fejfar
JUDr. Ján Matejka, Ph.D.

Odpovědný redaktor

Mgr. Jan Mareš, Ph.D.

Grafika

Tereza Králová

Fotografie

Na titulní straně: „stack“, striatic, CC BY 2.0;
upraveno. Na straně 6–7: "Libraries are Creepy"
od Paula Lowryho licencovaná pod CC BY 2.0;
upraveno.

Toto doporučení pro decizní sféru je nezávislé
a nestranné expertní stanovisko vzniklé na základě
provedené analýzy nákladů na Open Access v AV
ČR, k podpoře koncepční a strategické diskuse
o veřejných politikách a rozhodování založeného
na informacích.

Všechny texty stejně jako fotografie jsou uvolněny
pod svobodnou licencí.

www.avcr.cz